

Slovakia after 1989. The role of non-governmental organizations in the struggle against authoritarian tendencies in 1994–1998 was emphasized. The main problems in the interaction between the state and the non-governmental sector in Slovakia are outlined. Relations between the government and the third sector in Slovak Republic were difficult for different approaches of the ruling coalition to cooperate with public organizations. It is concluded that the third sector has become one of the stimulators of democratic transformation in Slovak Republic, which is a factor of the successful integration in the EU and NATO.

Keywords: Slovak Republic, state power, third sector, non-governmental organizations, civil society, democratization.

* * *

УДК 94(367)

Литовченко К. Г.,
аспірант, Київський національний
університет ім. Тараса Шевченка
(Україна, Київ), litkirill@gmail.com

СОЦІАЛІСТИЧНА ПАРТІЯ НІДЕРЛАНДІВ: СТАРА НАЗВА, НОВИЙ ЗМІСТ

Аналізується історія виникнення та становлення Соціалістичної партії Нідерландів. Акцентується увага на трансформаційних процесах всередині партії у різні періоди її існування. Розкриваються та аналізуються ключові програмні положення партії та її успішність на парламентських виборах.

Ключові слова: ідеологія, політичні партії, ліворадикальні політичні партії, Нідерланди, Соціалістична партія Нідерландів.

Падіння режимів у СРСР та країнах соціалістичного табору спричинило значний ефект на ліворадикальні партії Західної Європи, засвідчивши кризу лівих політичних сил і поставивши під питання саме їх існування. Така ситуація стала поштовхом для європейських ліворадикалів у пошуку шляхів оновлення та адаптації до нових умов. Одним з прикладів успішного вміння адаптуватися до нових умов стала Соціалістична партія Нідерландів, аналіз історії, ідеології та діяльності якої є завданням статті.

Серед дослідників, які займаються тематикою сучасних ліворадикальних партій Західної Європи можна виокремити Л. Марча, К. Хадсон та К. Хільдебрандт. Соціалістична партія Нідерландів є предметом досліджень таких науковців, як А. Баума, К. Вірріс, А. де Йонг та К. Вайсбах.

Британський політолог Л. Марч виокремлює шість стратегій трансформації ліворадикальних партій Західної Європи після 1989 року. Однією з таких є збереження політичною силою своєї назви та ідентичності і поступова адаптація своєї діяльності та ідеології до нових викликів. Прикладом застосування подібної стратегії є саме Соціалістична партія Нідерландів (СП), яку можна назвати найбільш успішною у даному аспекті [4, с. 63].

СП була утворена у 1971 році під назвою «Комуністична партія Нідерландів / Марксистсько-ленінська» внаслідок розколу всередині «Єдиного комуністичного руху Нідерландів» (марксистсько-ленінського) (ЄКР). Розкол всередині ЄКР стався внаслідок протиріч всередині партії щодо ведення класової боротьби, а саме співвідношення в ній ролей інтелектуалів, чії позиції посилювалися внаслідок після 1968 року та появи «нових лівих» та пролетаріату. Майбутня СП, яка отримала свою сучасну назву в 1972 році, представляла в цій дискусії пролетаристську течію.

Як ЄКР, так і СП у ті часи у своїх програмних документах були послідовниками марксизму–

ленізму та маоїзму. При цьому СП вже у 70–ті роки у своїй діяльності вирізнялася на тлі інших ліворадикалів Нідерландів. Головною її особливістю було те, що відповідно до маоїстських принципів «служіння простим людям», нідерландські соціалісти на старті своєї діяльності привертати основну увагу конкретній діяльності на місцях, яка полягала у запуску та забезпеченні функціонування постійних пунктів допомоги нужденним, зокрема у медичних та юридичних питаннях, фактично оминаючи діяльність на загальнонаціональному рівні [3, с. 107]. Таке ігнорування можна пояснити тим, що тогочасні члени СП заперечували принципи парламентарної демократії, вважаючи усі сили, що входили до парламенту «прислужниками капіталізму». Метою об'єднання з подібної ідеологією була, звісно, світова пролетарська революція. При цьому нідерландські соціалісти не були сліпими прихильниками політики Китаю та СРСР, критикуючи їхні окремі шляхи, зокрема у зовнішній політиці.

Завдяки вищезазначеним кампаніям на місцях СП почала завоювати авторитет у деяких регіонах Нідерландів, з яких виділяється провінція Північний Брабант. У 1974 у місті Осс, соціалісти на виборах до міської ради здобули 10.2% та отримали 3 мандати. Місто Осс також має важливе місце у історії СП, оскільки тут у 1975 році розпочалася кар'єра Яна Марейніссена, який тоді у віці 23 років став наймолодшим місцевим депутатом у країні, в 1988 році очолив партію [6, с. 147].

Але при цьому, відносні успіхи СП на місцевому рівні не конвертувалися у загальнонаціональні результати. Починаючи з 1977 року, коли СП вперше взяла участь у виборах до нижньої палати парламенту Нідерландів, до 1989 року партія жодного разу не змогла отримати представництво у загальнонаціональних зборах, набираючи не більше 0,5% голосів. Такі невтішні для соціалістів результати пояснюються рядом причин. По–перше, історично у Нідерландах позиції партій, лівіших за соціал–демократів були слабкими, оскільки чисельність пролетаріату, який був основою електорату ліворадикалів, була відносно невисокою. Окрім того, тогочасний пролетаріат у країні був розділений між собою на католиків та протестантів, що спонукало їх віддавати голоси партіям, які акцентували увагу на своїй конфесійній приналежності [3, с. 109].

По–друге, це зміна ціннісних орієнтирів у Європі. Р. Інглхарт пише, що економічне зростання у період після Другої світової війни забезпечило такі умови життя, в яких для населення сам факт виживання був гарантований [1, с. 11]. Це стало причиною того, що пріоритетність матеріальних цінностей падала відносно постматеріальних, таких як проблеми самовираження чи захисту оточуючого середовища. А марксистсько–ленінська ідеологія, в центрі якої стоїть класова боротьба не давала відповідей на нові питання.

Тому наприкінці 80–х років, в часи загальносвітової кризи ліворадикалів, аби уникнути процесів стагнації партійне керівництво вирішує провести прагматичну реорганізацію аби досягнути підвищення електоральної привабливості партії на загальнонаціональному рівні. Метою діяльності партії проголошується «соціальна реконструкція Нідерландів» [6, с. 159]. Важливу роль у започаткуванні даного процесу мав вище згадуваний

Марейніссен. Забігаючи наперед, на нашу думку, саме це вміння змінюватися стане однією з найсильніших сторін партії у майбутньому.

До 1991 року з символіки та документів партії остаточно вилучаються будь-які посилання на маоїзм чи марксизм–сталінізм, зокрема найбільш радикальні вимоги на кшталт повалення держави чи закликів до революції, а на логотипі з'являється томат, як «червоний ззовні та зсередини». Самі представники партії називали свою ідеологію «прагматичним соціалізмом» на протигагу «теоретичному». Змінюються також підходи до кадрової політики СП. Якщо у 80–х партія налічувала приблизно 750 членів, які мали відповідати жорстким ідеологічним та особистісним вимогам, то вже у 1992 році це число виросло до 15 тисяч, а головним критерієм прийому стала можливість справно сплачувати членські внески. В 1994 році СП вперше змогли отримати представництво у нижній палаті парламенту, отримавши 1,3% голосів та 2 мандати. На наступних виборах 1998 року соціалістам вдається збільшити своє представництво з 2 до 5 мандатів, отримавши 3,5% виборців.

Якщо охарактеризувати ідеологію СП у 90–х, то трьома ключовими позиціями будуть захист робітників, анти–елітизм та загравання з націоналістськими гаслами.

Орієнтація на клас робітників є природною для партії з марксистським корінням. Головним чином цей захист полягав у закликах до збереження кейсіанської держави загального добробуту, а саме у збільшенні витрат на соціальне забезпечення, перерозподілі доходів, захисту прав робітників, податку на розкіш та підвищенні мінімальної заробітної плати. Окрім вірності власним традиціям, важливість подібного позиціонування полягала у тому, що в наприкінці 80–х років у Нідерландах формується нова екосоціалістична сила Зелени ліви (ЗЛ). До складу ЗЛ увійшли 4 партії, що належали до спектру лівіших за соціал–демократів – Комуністична, Паціфістська соціалістична, Євангельська народна та Політична партія радикалів, електорат яких значно перетинався із потенційним електоратом соціалістів. В питаннях економіки програма Зелених лівих тяжіла більш до лібертарних позицій, що викликало невдоволення серед ряду членів цих 4 партій та їх колишніх прихильників.

Наступною важливою характеристикою партії протягом 90–х років стає позиціонування себе як протестної сили, яка виступає опонентом політичному істеблішменту. Так, на виборах 1994 року, коли СП вперше змогли отримати представництво у нижній палаті парламенту, слоганом кампанії був заклик «Голосуй проти!». У дусі протесту проти тогочасної політичної еліти лунали заклики СП до ширшого використання загальнонаціональних референдумів, як форми народного контролю, а також у заклик до скорочення фінансування політичного класу – як зарплат, так і пожертв. У цьому контексті оригінальною була зарплатна політика всередині СП – усі члени партії, які отримували від держави посадові оклади від держави мали віддавати їх у партійну казну, а сама партія платила своїм представникам середню зарплату по країні.

Ще одним стовпом ідеології СП, нетрадиційним для західноєвропейських ліворадикалів, протягом 90–х стають елементи загравання із націоналістичними

настроями. Так, у середині 90–х нідерландські соціалісти виступали проти трудової міграції до Нідерландів, звинувачуючи капіталістів у захоєнні «хибної інтернаціоналізації». Окрім цього партія критикувала ЄС як структура, що обслуговує інтереси великих країн та корпорацій та виступала за скорочення фінансових повноважень та відрахувань до спільного європейського бюджету. При цьому, аби забезпечити країну від напливу дешевої робочої сили з країн Східної Європи соціалісти пропонують ЄС зосередитись на перерозподілі коштів біднішим європейським країнам, щоб «прибрати підстави до імміграції» [4, с. 159].

Подібні умовно праві настрої серед членів СП були припинені після проголошення партійного маніфесту «Усе людство» в 1999 році, згідно з яким ідеологічні установки партії ґрунтуються на повазі до людської гідності, рівності та солідарності. Також згідно маніфесту проголошувалася орієнтація на лівий гуманізм, етичний соціалізм та парламентаризм. Рушійною силою досягнення цих ідеалів оголошується «моральне обурення», що свідчить про те, що СП остаточно відходить від класового сприйняття політики, апелюючи до моралі, як мотивації їхньої підтримки.

Затвердившись у якості загальнонаціональної парламентської сили СП починає процеси наступної переорієнтації на початку XXI століття. Усвідомлюючи наявність значної частини виборців, які невдоволені неоліберальним курсом соціал–демократичної Партії за працю (ПзП) та зсувом вправо християнських демократів, СП переглядає партійні установки щодо можливості співпраці з іншими політичними силами. Так у 2001 році соціалісти заявляють про готовність до коаліційної співпраці разом з ЗЛ та ПзП. Паралельно із цим на місцевому рівні соціалісти проводили схожу прагматичну політику, увійшовши до складу правлячої коаліції у таких великих містах як Ейндховен, Гронінген та Неймеген. При цьому партнерами по коаліції стають не лише соціал–демократи та екосоціалісти, але християнські демократи та навіть ліберали з Народної партії за свободу та демократі (НПСД) у Гронінгені у 2002–2006 рр. А слоган виборних кампаній, який у 90–х звучав як «Голосуй проти!» змінився «Голосуй за!» Подібна дерадикалізація поглядів на співпрацю з іншими політичними силами сприяла підвищенню рейтингів партії, яка на виборах 2002 та 2003 років змогла отримати 9 місць у нижній палаті, отримавши 5,9% та 6,3% голосів.

Внаслідок виборів 2003 року у Нідерландах сформувалася правоцентристська правляча коаліція на чолі з християнським демократом Яном Петером Балькененде, чий уряд проводив політику скорочення бюджетних витрат, зокрема на допомогу по інвалідності, безкоштовні стоматологічні послуги та обмеження права раннього виходу на пенсію. Подібна політика викликала природне невдоволення соціалістів, які очолили позапарламентські антиурядові протести у 2004 році. Ще однією важливою подією для політичного життя Нідерландів був референдум щодо конституції ЄС у 2005 році, на якому проти неї висловилися 62% нідерландців. Єдиною парламентською силою, яка підтримала негативне голосування по цьому питанню були соціалісти, який і раніше, як ми писали, характеризувалися наявністю євроскептичних настроїв.

Ці два фактори зумовили найбільш успішні для СП парламентські вибори 2006 року, на яких вона посіла третє місцездобувши 16,6% голосів, що забезпечили отримання 25 місць у палаті представників.

Щоправда надалі втримати подібний рейтинг підтримки соціалістам не вдалося, хоча глобальна фінансова криза, наслідки якої стали основою зростання підтримки цілого ряду ліворадикальних партій як головних опонентів неолібералізму, створювали сприятливі умови для цього. На парламентських виборах 2010 року партія втратила 10 місць у нижній палаті, отримавши 9,8% голосів. Напередодні виборів 2012 року згідно з опитуваннями СП була лідером парламентських перегонів із рейтинг більше 20%. Але за два тижні до виборів цей рейтинг почав стрімко падати. Більшість експертів пов'язують подібний обвал з провальним виступом на телебаченні нового лідера соціалістів Емілія Рьомера, який не зміг ґрунтовно представити програму своєї партії, що спричинило широку дискусію щодо можливості СП очолювати коаліцію [2, с. 121]. Цією ситуацією звісно не оминули скористатися конкуренти, в першу чергу соціал-демократи, які на такому тлі позиціонували себе як єдину ліву силу, яка має необхідний досвід та компетентність в питаннях управління державою. Частина потенційного електорату соціалістів вирішили підтримати соціал-демократів з тієї логікою, аби не допустити до влади лібералів. Але в результаті виборів 2012 року у Нідерландах до влади прийшла коаліція лібералів з НПСД та соціал-демократів. СП, в свою чергу, повторила результат виборів 2010 року, отримавши 15 парламентських місць.

Падіння рейтингів через невдалий виступ лідера відкрило найбільшу слабкість СП – багато в чому успіхи партії ґрунтувалися на особистій харизмі та ораторським талантам її багаторічного лідера Марейніссена, який залишив посаду очільника партії у 2008 році. Марейніссен мав усі ознаки типового популістського лідера, який вмів користуватися усіма можливостями, які йому були надані розвитком медіа. Якщо повернутися до 2006 року, то під час дебатів з лідером соціал-демократів У. Босом, він критикував опонента за його пропозиції по пенсійній реформі та ухиляння від можливості лівої коаліції, заявивши, що лише соціалісти може утворити таку коаліцію. Така тактика принесли суттєві успіхи соціалістам – вони отримали 24% голосів виборців, які у 2003 підтримували ПЗП [4, с. 162]. Тому без такого яскравого лідера, яким був Марейніссен, акцент агітації соціалістів на таких категоріях як «моральність» та «цивілізованість», які апелюють до емоційного сприйняття, а не до раціонального не демонструє високої ефективності.

Якщо продовжувати мову про актуальні проблеми партії, серед таких можна виявити нестабільність її електорату – лише 41% прихильників СП у 2012 проголосували за них у 2017 році, коли вони втратили одне місце у парламенті. Однією з головних причин цьому є те, що останнім часом СП намагається позиціонувати себе як партію, що може приймати складні державницькі рішення. Тому їхня критика скорочення соціальних витрат в період між 2012 та 2017 роками була половинчатою – визнаючи їхню необхідність соціалісти вважали, що їх можна втілювати більш м'якими методами. Подібна позиція призвела до

втрати протестного електорату. Підтвердженням цьому є той факт, ті майже 60% «втрачених» голосів перейшли до самих різних партій – від екосоціалістів та ліво-ліберальної Демократія 66 до християнських демократів та правих популістів з Партії свободи. Усі ці сили об'єднує той факт, що вони, як і соціалісти, протягом 2012–2017 років перебували в опозиції [2, с. 121].

Тому підсумовуючи, ми можемо сказати, що Соціалістична партія Нідерландів являє собою дуже цікавий, та унікальний як для Західної Європи приклад трансформації невеликої групи маоїстів на політичну партію, яка має стабільне представництво у парламенті. Наразі після періоду поступового збільшення електоральної підтримки протягом 90–х та першої половини 00–х рр. партія перебуває у стагнації. Тому лише майбутнє зможе дати відповіді чи залежало вміння соціалістів адаптуватися до нових викликів від персони лідера Марейніссена та чи зможуть вони отримати електоральні переваги від свого курсу на дерадикалізацію та позиціонування себе як політичної сили, яка готова стати частиною урядової коаліції.

Список використаних джерел

1. Инглехарт, Р., 1997. 'Постмодерн: мінливі цінності і змінюються суспільства', *Поліс*, №4. // Inglehart, R., 1997. 'Postmodern: minlyvi cinnosti i zminjujut'sja suspil'stva (Postmodern: changing values and changing societies)', *Polis*, №4.
2. Bouma, A., 2017. 'The Socialist Party (SP) in the Netherlands', *Radical Leftin Europe 2017*, p.119–130.
3. de Jong, A., 2016. 'The Dutch Socialist Party: From Sectto Mass Party', *Europein Revolt*, p.107–114.
4. March, L., 2011. 'Radical Left Parties in Europe', London: Routledge, 274 p.
5. Weissbach, C., 2009. 'The Left in The Netherlands', *The Left in Europe. Political Parties and Party Alliances between Norway and Turkey*, p.41–51.
6. Wirries, C., 2011. 'A Party for the «Simple People»: The Socialist Party of the Netherlands', *From Revolutionto Coalition – Radical Left Partiesin Europe*, p.144–163.

Litovchenko K. G., postgraduate student, Kyiv National University Taras Shevchenko (Ukraine, Kyiv), litkirill@gmail.com

Socialist Party of the Netherlands: old name, new content

The article analyzes the history of the emergence and formation of the Socialist Party of the Netherlands. The focus is on the transformation processes within the party in different periods of its existence. The key programmatic provisions of the party and its success in parliamentary elections are revealed and analyzed.

Keywords: ideology, political parties, left radical political parties, the Netherlands, Socialist Party of the Netherlands.

* * *

УДК 327(4/9)

Мамедов К.,

диссертант кафедри «Міжнародные отношения», Бакинский Государственный Университет (Азербайджан, Баку), matlabm@yandex.com

ЗНАЧЕНИЕ ЭНЕРГЕТИЧЕСКОГО ФАКТОРА В СОТРУДНИЧЕСТВЕ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ С ЕС

Исследуется процесс превращения Азербайджанской Республики в устойчивого и надежного партнера ЕС в энергетической сфере. После подписания «Контракта века» в 1994 году Каспийская нефть в 1997–